

SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDETS TIDSKRIFT

SVENSK JAKT

Årgång 97

STOCKHOLM 1959
RONZO BOKTRYCKERI AB

Om duvhöken och dess bytesval

AV GUSTAF LUNDBERG

I Svensk Jakts oktoberhäfte förra året framhölls behovet av ökade insatser inom den svenska viltforskningen. I samband därmed påpekades emellertid också, att den praktiske viltvårdarens redovisning av sina iakttagelser ingalunda blivit av mindre intresse.

Själv har jag under årens lopp sysslat en hel del med duvhöken och därvid också fått tillfälle att studera dess bytesval. De iakttagelser jag här kommer att redogöra för bör därför kunna tjäna som bidrag till den samling av fakta, som skall ge oss en inblick i "det komplicerade samspel mellan olika faktorer, som konstituerar svängningarna i vilttillgången."

Under de 45 år från 1902—1947, som jag deltog i Skogshögskolans praktiska sommarövningar vid Bjurfors och Malingsbo kronoparker i Bergslagen, hade jag rika tillfällen att komma i kontakt med duvhöksbon. Vanligen 3 à 4 stycken varje år — rekordår ända upp till sju stycken — vars bebyggare genom mig eller med hjälp av jaktintresserade elever mer eller mindre fullständigt förintades. Då de gamla fåglarna härvid så gott som alltid fölls vid inflog med rov till boet och jag dessutom i stor omfattning undersökte bytesrester i och intill bona, har jag på så sätt bildat mig en ganska klar uppfattning om duvhökens bytesval i dessa trakter under häckningstiden. Denna uppfattning överensstämmer helt med det resultat, vilka erhållits från finska viltforskningen — se Seppo Sulkavas uppsats i Svensk Jakt nr 4/1957! — och bestyrkes f. ö. också av de undersökningsresultat, som redovisats av den norske forskaren dr Yngvar Hagen. (Sv.) nr 10/1957). Däremot visar de tyska forskarna Brülls och Uttendörfers undersökningar om duvhökens bytesval i Tyskland en helt annan sammansättning, beroende på att naturförhållandena inom deras undersökningsområden i hög grad skiljer sig från de mellansvenska.

Skogsfågel var i Bergslagen det mest dominerande bytet. Tjäder förekom oftare än orre, järpe i mindre utsträckning. I viss mån kan detta sammanhånga med respektive fåglars frekvens på trakten men det kan också bero på olikheter i dessa arters val av uppehållsplatser, som gör dem mer eller mindre svåråtkomliga för höken. Järpen

t. ex. håller sig mest i med täta björksly inblandade ungs kogar — svåra för höken att flyga genom under jakt, medan tjädern ofta under betesgång förekommer på mera öppna platser, äldre barrskogsbestånd med underväxt av bärris, öppna, risbeväxta myrskogar och hyggen. Av skator och kråkor, som väl förekom på trakten, har jag dock aldrig iakttagit något rov vid bona men väl ibland av någon nötskrika. Ekorre har däremot ej så sällan ingått i matsedeln, särskilt under år då den förekommit talrikt. Likaså har ungharar iakttagits som rov, liksom vid flera tillfällen morkulla.

Mera märkligt förefaller mig däremot, att jag aldrig som byte vid bona funnit vare sig tamhöns eller duva, trots att arrendatorerna på de på kronoparkerna glest spridda s. k. kolartorpen ofta beklagade sig över att höken under vårar och höstar förgrep sig på deras höns. Och av vildduvor förekom särskilt ringduvan tämligen talrikt på trakterna. Förklaringen kan ligga däri, att hökarna under häckningstiden så gott som uteslutande jagar inne i skogsterrängen och undviker de mera öppna platserna och bebyggda torpen. Och ringduvan, som oftast har sitt bo i tätare, yngre granskog, är där väl skyddad för höken. Förhållandet kan givetvis också ha sin grund i slumpens spel, då varje observation endast berör en kortare period. Under flyttsträcket, eller sedan unghökarna definitivt lämnat botrakten, är det däremot nästan en regel att hökarna följer duvornas flyttsträck och kalasar på duvor liksom att unghökar tar en och annan tamhöna intill gårdar i skogskanter.

Av de iakttagelser jag sålunda haft tillfälle att göra om duvhökens rovtäkt, kan jag givetvis inte dra några slutsatser rörande dennas kvantitativa omfattning eller om huru mycket vilt en hökfamilj under häckningstiden ödelägger, men jag har dock vid flera tillfällen gjort iakttagelser härom, som bestyrker att denna ödeläggelse måste vara av betydande omfattning. Och härför behöver jag blott anföra ett par exempel.

År 1912, då jag ledde skogskulturövningar på Bjurfors och vi höll på med plantering av ett hygge i början av maj, hittade jag vid en rekognoscering i omgivningarna ett för mig nytt duv-

höksbo, i vilket jag kunde skymta stjärten av den ruvande honan. Efter lunchrasten tog jag med bössan och återvände till boet, där jag fällde honan, då hon efter en spark på stammen flög ut. Vid undersökning av boet, som var relativt lättåtkomligt, fann jag det innehålla 3 st. ruvade ägg. Då jag emellertid av tidigare erfarenhet visste att hanen drar mat till honan medan hon ruvar, beslöt jag söka invakta även hanen. Eftersom emellertid ingenting hände på en timmes tid, måste jag av "pliktkänsla" återvända till hygget, och lät istället en elev överta vakthållningen vid boet. Om intet hände skulle han bli avlöst omedelbart efter middagen vid 7-tiden. Efter middagen gick avlösningen ut med 2 man, som skulle hålla vakt tills det var nermörkt. Vid niotiden på kvällen återvände dessa båda, något långa i ansiktet. De hade bommat på hökhanen, men som krigsbyte medförde de dock en plockad gammal orrhöna, som höken i förskräckelsen släppte vid smällarna.

Foto Svante Lundgren

Duvhökungar i boet.

Misslynt och fullt medveten om att chanserna nu var ringa att redan nästa morgon komma till resultat med hanen förordnade jag dock om fortsatt vakthållning vid boet, där två nya vakter skulle infinna sig i god tid före dagningen, men vara hemma igen, om ingenting hände, till frukosten kl. 7. Klockan 4 på morgonen kom hanen inflygande till boet och blev fälld. (Banemannen var dåvarande skogseleven Ludvig Mattsson-Mårn, sedermera professor vid Skogsforskningsinstitutet). Då hanen fälldes hade han en likaledes nästan färdigplockad gräsandhona, som gjorde honom sällskap i fallet. En händelse, som ju med stor sannolikhet innebär, att detta duvhökspår, medan honan ännu ruvar, på ett dygn förödde en orrkull och en gräsandkull.

En annan episod: Åtskilliga år senare, när vi låg på Malingsbo, ringde mig professor Einar Lönnberg, och bad mig för Riksmusei räkning anskaffa en hel duvhöksfamilj jämte bo och den

stamdel av trädet, i vilken boet var beläget. Jag svarade honom, att uppgiften kanske kunde bli lite besvärlig, allrahelst som jag redan vittjat tre förut kända bon, men lovade göra mitt bästa och ha saken i åtanke. Slumpen gjorde emellertid, att jag redan ett par dar senare under en skogsdikningsexkursion fick kontakt med ett nytt duvhöksbo med ungarna sittande på bokanten och för övrigt i en för ändamålet väl lämpad gran. Då vi vid tillfället befann oss ca 1 1/2 mil från Malingsbo, och jag hade medfört bössa under exkursionen, beslöt jag återvända till boet och börja vakthållning efter de gamla omedelbart efter exkursionens avslutning vid 1/2 5 tiden. Min assistent, jägmästare Thord Löndahl, som skulle eskortera eleverna hem till middagen, lovade så avhämta mig framåt niotiden vid ett närbeläget torp, Lumsbacken.

Kl. 5 på e. m. var jag alltså åter vid boet, där ungarna fortfarande stod tysta och käppraka på bokanten. Jag hade emellertid just börjat syssla med hopsamling av några torra grantoppar för att bereda en lämplig sittplats, när hanen plötsligt kom inseglande mot boet. Han såg mig självfallet och kastade blixtnabbt, utan att jag hann komma till skott. Men i kastet och förskräckelsen släppte han den klump han höll i klorna och vilken vid närmare undersökning befanns vara en, som vanligt, tämligen välplockad tjäderungtupp i storlek närmast som en orrhöna. Knappt en halv timme senare kom den stora honan inflygande och blev fälld, just som hon förberedde sig att landa på bokanten. Och i klorna hade hon likaledes en tjädertuppkyckling något mindre än den förra.

Utän nämnvärd förhoppning att samma kväll få återse hanen, hade jag emellertid inget annat val än att i väntan på vännen Löndahl sitta kvar och fortsätta vakthållningen. Och ibland kan lyckan vara en bevågen. En kvart före nio, just som jag tänkte anträda färden mot Lumsbacken, kom hanen inflygande och slog till på en tallgran en bit från boet, varifrån han i smällen föll till marken föregående av den klump han hållit i klorna och som befanns vara en tredje tjäderkyckling. Mellan kl. 5.15 till 8.45 e. m., eller under 3 1/2 timme, hade alltså denna duvhöksfamilj — visserligen under den gynnsammare tidpunkten för skogsfågeljakt — lagt beslag på tre tjädrar.

Med anskaffad hjälp och redskap från Lumsbacken hade vi så i den ljusa sommarnatten ett drygt arbete innan vi fått bopreparatet färdigställt och utburet till närmast belägna bilväg. Två av ungarna lämnade boet flygande, då trädet föll, medan den tredje — något efterbliven i utveck-

lingen — följde med boet till marken. Han befanns ha en lång, nu intorkad skinnslamsa från någon tidigare spisad ekorre virad runt ena lärbenet så hårt, att det verkat som en stranguleringsring, vållande svullnad och brand i lårets nedre del. Hela denna familj med bo och dess uppbärande stamdel jämte de tre tjäderkycklingarna gick dagen därpå behörigen emballerat till Riksmuseum, där den fortfarande finns att beskåda.

I Bergslagen torde i regel duvhöken kläcka sina ungar redan i mitten av maj och omkring midsommartiden börjar ungarna sina första flygövningar på bokanten. Så länge ungarna ännu är dunvita och mindre försigkomna, lämnar honan endast för korta stunder boet, och hanen sköter, liksom under honans ruvning, provianteringen. Så snart ungarna nått sådan utveckling att blodpennor och enstaka fjädrar utvecklats ovan dunbeklädnaden, lämnar emellertid på dagen även

Käpprak på bokanten.

Foto Gösta Håkansson

honan boet för jakt. Och sedan drar båda de gamla hem rov från första gryning till skymning, möjligen med någon avmattning för vila mitt på dagen, då även skogsfågeln håller sig i stillhet.

Ungarna behåller emellertid kontakten med boplatser och föräldrar under en avsevärd tid, sedan de blivit flygfärdiga. Första veckorna sedan ungarna börjat flyga vistas de gärna i boets allra närmaste omgivning. De slår sig ner omväxlande på bokanten och i träden omkring och oftast maras de i själva boet, dit de skrikande störtar sig, när någon av de gamla kommer med rov. Ju mera tiden fortskrider desto vidare sprider sig ungarna i boets omgivning. Ofta kilometer vitt omkring men fortfarande med intim kontakt och ständig utkik efter de gamla. Och nu får man ofta bevittna de verkliga slagsmålen och oväsendet vid varje utspisning.

När nu någon av föräldrarna kommer med rov, varnas den vanligen av någon unge långt innan den hunnit till boet. Under "skriande" visslingar störtar denne iväg för att komma först. Vid denna signal svarar genast övriga ungar från skilda kanter och flyger an mot samma mål under liknande oväsen. Så snart den gamla under sin flykt nått kontakt med någon unge, släpper hon i luften sitt rov, som med en störtcykling kvickt tacklas i luften av någon unge, vilken omedelbart därpå seglar iväg med detsamma under trädkronorna för att få en skyddad plats för måltidens intagande. Men härvid får han vanligen sina visslande syskon efter sig, och när han väl landar på marken med sitt byte, händer det ofta att, efter ett vilt tumult under visslande skrin och kackel, en annan unge lyckas lägga beslag på rovet och sticka iväg med detsamma med sina lottlösa syskon efter sig. En sådan manöver kan upprepas flera gånger i följd innan den i kampen mest framgångsrike lyckas sticka sig undan med rovet till någon skyddad plats, där han i ro kan ägna sig åt sin måltid.

Först framåt slutet av augusti upplöses familjebanden, och ungarna anträder omedelbart därpå sin flyttning, vanligen direkt söderut och till mera lättjagade jaktmarker. Jag har dock vid ett par tillfällen iakttagit duvhöksfamiljer vid Malingsbo, som ännu hållit samman långt in i september.

Det är i huvudsak dessa flyttande ungfåglar — mindre försiktiga och mera klumpiga i sitt uppträdande än de gamla — som under sitt flytträck allt längre söderut slår till i mera kultiverade och bebyggda trakter och då framförallt härjar bland välvärdade jaktområdets fältfågelvilt,

duvor och andra fåglar av skilda sorter ej att förglömma.

Duvhöken är eljest en av våra skyggaste rovfåglar, som för sin häckning är bunden vid djupare, gärna ödsligt belägna skogstrakter. De gamla fåglarna torde dock — i den mån födan inte tryter — stanna kvar på sina häckningstrakter även över vintern. Och i Bergslagen har jag vid flera tillfällen bevittnat att gamla, ljust "bröstvattrade" duvhökar blandat sig i stövarjakt på hare under vintern, eller slagit orrar på topp och tjäder, som besökt på odlingar över vintern kvarlämnade havreskylar.

Med den erfarenhet om duvhöken jag på ovan angivet sätt bildat mig anser jag honom obetingat som en av jaktvårdens svåraste gissel. Och detta framförallt för våra skogsfågelstammar.

En efterhållning av duvhöken är därför en av de viktigaste jaktvårdsåtgärder, som praktiskt står att genomföra, framförallt inom de stora skogsvidderna från Bergslagen och upp genom Norrland, där skogsfågeln är vårt förnämsta fågelvilt. Tyvärr kan en sådan åtgärd med någon grad av effektivitet endast genomföras genom skytte vid boplatserna — en sak som numera är förbjuden även i de delar av landet där den otvivelaktigt skulle haft en gynnsam inverkan på skogsfågeltillgången.

Självfallet anser även jag, att duvhökens efterhållning av rent faunistiska skäl aldrig bör föras så långt att denna fågelart utrotas. Men härför är faran för närvarande obefintlig. Så länge, ännu under senaste jaktår, över 5 000 duvhökar kan oskadliggöras på den relativt begränsade areal av vårt land, som är underkastad mera intensiv jaktvård och dessa hökar i huvudsak består av söderut nerflyttad unghök, får väl faran för utrotning anses skäligen minimal.

Att duvhöken under senare år något minskat i frekvens är uppenbart, men denna minskning får helt säkert närmast tillskrivas bristen på skogsfågel inom dess häckningsområden och kommer sannolikt att fort nog förbytas i en uppgång igen, i den mån skogsfågelbeståndet börjar återhämta sig från den vågdal, vari det nu befinner sig. (Jämför härmed sambandet mellan rovfågelbeståndet i fjälltrakterna och lämmelåren!) På Gotland, där vildkaninen ingår i duvhökens matredel, häckade i fjol över 100 par.

Jag vill härmed inte ha sagt, att duvhöken har den väsentliga skulden till att vårt skogsfågelbestånd befinner sig i en vågdal. Sjukdom och klimatiska förhållanden torde därvid spela en större roll. Men duvhöken är under alla omständigheter

en fördröjande faktor för våra skogsfågelstammars återhämtning.

Duvhöken är därtill i naturbilden en avsevärt mindre attraktiv rovfågel än t. ex. örn, vråk, fiskjuse och falk, som exponerar sig mera öppet och dekorativt. Han är en lågt flygande smygjägare, som helst jagar under trädkronorna eller stryker fram efter skogsbrynen. Då han under sina förflyttningar passerar öppna marker, skiljer sig hans flykt föga från en kråkas eller större duvas.

Ur estetisk synpunkt kan det därför inte gärna finnas bärande skäl för att hålla en allt för talrik stam av denna för viltvård så besvärande rovfågel.

Den hela landet omfattande fridlysning av duvhöken under dess häckningstid, som för några år sedan kom till stånd, måste därför enligt min uppfattning anses som en mindre välbetänkt åtgärd och detta inte minst med hänsyn till det läge, som skogsfågeln befunnit sig i sedan flera år tillbaka.

Foto Sixten Jonsson